

людина здатна відтворювати сенс буття або, навпаки, нехтувати ним. Головний сенс філософії полягає у тім, щоб збагнути, як саме це відбувається. І книжка Мирослава Поповича наближає нас до такого розуміння.

Володимир Верлока

Київські обрії: Історико-філософські нариси. – Київ, 1996.

Історія національної культури невід’ємна від розвитку філософії, що виконує функцію самоусвідомлення культури. Найсуттєвіші культурно-філософські явища, що складали зміст регіональної київської культури впродовж багатовікової історії її розвитку, і намагаються відтворити автори наукових статей, які увійшли до збірки «Київські обрії. Історико-філософські нариси», підготовленої за матеріалами міжнародної наукової конференції «III читання, присвячені пам’яті Памфіла Юркевича. Київ в історії філософії», що відбулася у Києво-Могилянській академії у травні 1996 року.

Зміст збірки охоплює багатовікову традицію філософування від киеворуської доби до барокового менталітету 30-х років XVII – кінця XVIII століття, академічної філософії з центрами у Київській духовній академії та університеті, закінчуючи спробою осмислення філософського розвитку в Києві в останні десятиріччя.

Перший розділ нарисів, «Філософія в Києві крізь віки», відкриває стаття С.Кримського «Культурні архетипи Києва», що містить цікаву, на наш погляд, спробу осмислення семіотичного феномена тексту, в якому силою символічно-алегоричних образів невербальних пам’яток мистецтва кодується культурна спадщина багатовікового міста, яка саме і зберігає особливості національного світогляду та традиції філософування. До найдавнішої текстової пам’ятки давньоруської доби, яка і започатковує, власне, відлік історії вітчизняної філософської думки, звертається В.Горський в статті «Слово про закон і благодать» – перша пам’ятка київської філософської думки». Уже в Іларіоновому «Слові», зазначає автор, помітні характерні тенденції майбутнього вітчизняного філософування, а саме: інтерес до історіософської проблематики, питань моралі та суспільно-політичного буття. Пильний погляд, звернений дослідником у минуле, привертає особливу увагу, адже без з’ясування «начал», витоків світогляду не можна збагнути сутність і розвиток подальшої філософської думки. Сприйняття історії як процесу, що здійснюється земними зусиллями, спроба осмислити світ через історію творення сягає, як бачимо, сивої давнини. Якщо погляд С.Кримського на комплекс Печерської лаври як смислової символізації буття, що вписується у цілісне поняття храму духу та краси, спрямований у височінь, то погляд А.Кушакова звертається до печер Лаврських, нагадуючи первинне значення Лаври як комплексу печер. Автор пропонує цікавий порівняльний аналіз образу печери в давньоруській та західній філософських традиціях, ґрунтуючись на руських літописах, Києво-Печерському патерику, Біблії, творах Платона та

Бекона. Західне бачення печери–в'язниці, пастки для душі та духу, символічного тавра та тягаря, перешкоди на шляху до світла істини, де печерні ідоли дозволяють хіба–що «визирати» у світ крізь щілину, відрізняється від давньоруської традиції. В останній печера – місце не лише найбільш віддалене від життя світського, а й дивним чином з'єднане, долучене до Бога, наближене до сакрального. Це не лише схованка праведників від гонінь світу, це затворництво, що робить їх ближчими Богові. Хоча й західну модель печери-пекла, зазначає автор, знаходимо в Київському патерику. Затворництво ченців Лаври не було самоціллю, лише перетворення думки після виходу назовні мало сенс. Проживання і продумування себе в печері стає філософською практикою; набутий досвід самотництва стає необхідною умовою відкритості до діалогу, заперечення егоцентризму, – в цьому виявляється, на думку автора, комунікативний аспект символу печери. Стаття московського дослідника М. Громова «Исихастские традиции в восточнославянской культуре» простежує ісихастські мотиви невербальних пам'яток церковно–прикладного мистецтва, зокрема іконопису, що втілюють у символічно–алегоричних образах усі парадигми християнського буття. Глибокий аналіз текстів та вишуканість мови складають вдалий синтез. Слід відзначити і статтю молодого дослідника Ю. Завгороднього «Образ Індії у середньовічних текстах доби Київської Русі», як вдалу спробу дослідження образу Індії, його формування та трансформації в культурі середньовічної Русі. Низка статей присвячена розвитку академічної філософії ХІХ – поч. ХХ ст., що була неймовірно перекручена і незаслужено забута за часів тотальної соціалістичної амнезії. У статті Л. Стратій розглянуто розвиток філософської та політико–правової думки в Києво–Могилянській академії від барокової ментальності до вольфіанської школи. Тут проаналізовано філософські погляди викладачів та випускників академії: Інокентія Гізеля, Лазаря Барановича, Теофана Прокоповича, Георгія Щербацького, Стефана Яворського та Пилипа Орлика, Конституція якого відзначена як такий політично–правовий здобуток України ХVІІІ ст., що в деяких аспектах випереджав свій час. Як підкреслює А. Тихолаз у статті «Духовно–академічна освіта та становлення філософії у Київській духовній академії», начала національної філософії слід шукати саме в духовних академіях, де в органічному синтезі зливаються досвід світової філософії з досвідом православного світосприйняття. Аналізуючи досвід духовно–академічної освіти, автор виділяє її здобутки, що «за своєю значущістю вийшли за будь–які національні межі». Стаття М. Ткачук містить ґрунтовний аналіз античнознавчих студій одного з найцікавіших представників Київської академічної школи, О. Гілярова. Критичне осмислення ретельно зібраного фактичного матеріалу робить статтю цікавою та корисною як для фахівців, так і для широкого загалу.

Надзвичайно зворушливим є нарис–спомин, нарис–роздум, сповнений тепла, щирої відданості і тихого смутку, про Анатолія

Станіславовича Канарського, інтелігента духу й справжнього майстра своєї справи, який у роки «хрущовської відлиги» скеровував молоді завзяті голови студентів КДУ до глибин філософії. Автори статті – Т. Чайка та В. Малахов, учні свого Вчителя, сьогодні відомі вчені-філософи.

Другий розділ присвячений 170-річчю з дня народження видатного українського філософа П.Юркевича. Крім низки ґрунтовних статей, особливо відзначимо першу появу в світі уривку з рукопису П. Юркевича «Психологія та психіатрія», що викличе безумовний інтерес дослідників. Перша друкована праця Н.Григор'євої є результатом кропіткого вивчення рукописної спадщини філософа. Серед статей, присвячених творчості Юркевича, привертають увагу праця В. Думцева, що містить аналіз відомої промови мислителя «Разум по учению Платона и опыт по учению Канта», та дослідження С.Вільчинської, що розглядає «філософію серця» Юркевича як «талановите випередження і найсуттєвішу поправку до психоаналізу». Деякі питання, висунуті в статті, є, на наш погляд, дискусійними і потребують наукового обговорення. Останній розділ збірки «У пошуках української ідентичності» містить розробку І.Бичка «Ментальна співзвучність української та європейської філософських традицій: «кордоцентричні мотиви». Автор удається до розрізнення характерних рис української та російської культури. Особливо відзначимо спробу вияву паралелей між європейським та українським кордоцентризмом. Запропонована читачам збірка репрезентує спробу неупередженого цілісного аналізу київської філософської традиції. Її поява є, безумовно, значною подією у філософському житті України.

Вікторія Грищенко

Е.И.Головаха. Трансформирующееся общество. Опыт социологического мониторинга в Украине. – Киев, Институт социологии НАН Украины, 1997.

Природне людське бажання розуміти, що відбувається в суспільстві, дуже важко задовольнити в сьогоденній Україні. Причин цього багато, але найголовніша: складність посткомуністичних економічних, культурологічних, політичних процесів сьогодення та методологічна неадекватність відповідних суспільствознавчих дисциплін для їх осмислення. Виявилось, що претензії суспільствознавців (не тільки пострадянських) на знання закономірностей розвитку соціуму дещо перебільшені.

В цій ситуації, тим більш, приємно відзначити появу нової книжки Є. Головахи, яка не без підстав претендує на оригінальне, авторське, професійне осмислення сучасних суспільно-економічних перетворень. Дуже важливо, що тексти книжки поєднують і творчу розробку теорії розвитку посткомуністичного світу, і величезні за обсягом соціологічні дослідження автора та його колег, проведені за останні понад десять років.